

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فارسی و نگارش

ویژه‌مدارس استعدادهای درخشان

پایه هفتم، دوره اول متوسطه

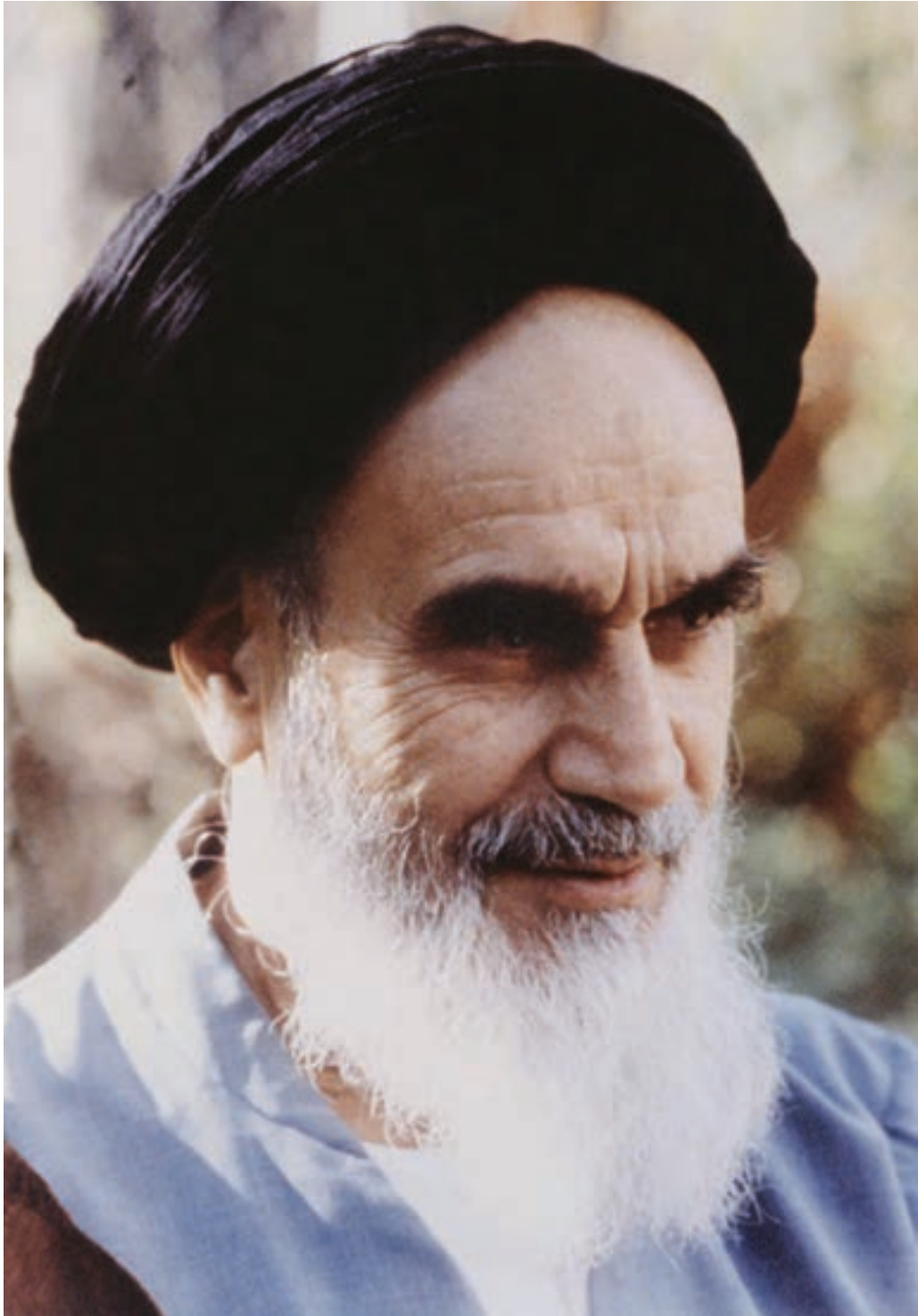

این کتاب، به منظور فراهم کردن مواد آموزشی تکمیلی مورد نیاز مدارس استعداد‌های درخشان، توسط مرکز ملی پرورش استعدادهای درخشان و دانش‌پژوهان جوان و دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری طراحی و تألیف شده است.

نام کتاب:	فارسی و نگارش ویژه مدارس استعداد‌های درخشان پایه هفتم دوره اول متوسطه - ۱۰۱/۲
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:	محمود امانی‌طهرانی، محمد نستوه، کورش امیری‌نیا، سیده‌طاهره آقامیری، رضا گلشن مهرجردی، عباسعلی مظفری و ناصر جعفری (اعضای شورای برنامه‌ریزی) علی شیوا، امیرپویان شیوا و بهروز ثروتی (اعضای گروه تألیف) گروه زبان و ادب فارسی دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری (نظارت) - سید اکبر میرجعفری (ویراستار ادبی)
شناسه افزوده آماده‌سازی:	لیدا نیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - مرضیه سادات شجاعی (نگاشتارگر) [طراح گرافیک]، طراح جلد و صفحه‌آرا)
نشانی سازمان:	تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۲۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
ناشر:	شرکت افست: تهران - کیلومتر ۴ جاده آبعلی، پلاک ۸، تلفن: ۷۷۳۳۹۰۹۳، دورنگار: ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی: ۱۱۱۵۵-۴۹۷۹
چاپخانه:	شرکت افست «سهامی عام»
سال انتشار و نوبت چاپ:	چاپ چهارم ۱۳۹۶

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۰-۲۴۰۶-۵-۹۶۴-۹۷۸ ISBN 978-964-05-2406-6

بنیان‌گذار کبیر جمهوری اسلامی، حضرت امام خمینی (رحمة الله علیه)
ما در شرایط جنگ و محاصره توانسته‌ایم آن همه هنرآفرینی و اختراعات و پیشرفت‌ها داشته باشیم.
انشاءالله در شرایط بهتر، زمینه کافی برای رشد استعداد و تحقیقات را در همه امور فراهم می‌سازیم.
مبارزه علمی برای جوانان زنده کردن روح جست‌وجو و کشف واقعیت‌ها و حقیقت‌هاست.

معلمان محترم، صاحب نظران، دانش آموزان عزیز و اولیای آنان می توانند نظر اصلاحی خود را درباره مطالب این کتاب از طریق نامه به نشانی تهران - خیابان سپهد قرنی - نبش سمیه - وزارت آموزش و پرورش - ساختمان مرحوم علامتندان - طبقه هشتم - کد پستی ۵۸۱۱۱-۱۵۹۹۹ یا رایانامه به نشانی sampad@medu.ir بفرستند.
مرکز ملی پرورش استعداد های درخشان و دانش پژوهان جوان

پیش‌گفتار

خداوندا، در توفیق بگشای...

سخنی با دبیران دانشور

کتابی که اکنون پیش روی شماست، افزوده‌هایی است بر دو کتاب «فارسی» و نگارش پایه هفتم دوره اول متوسطه، تا با توانایی‌های دانش‌آموزان مدارس استعداد‌های درخشان همسویی بیشتری یابد. کتاب، هم دربرگیرنده بخش‌های آموزشی گسترده‌تر یا ژرف‌تر از کتاب درسی است، هم دربردارنده تمرین‌هایی برای ورزیدگی دانش‌آموزان و چیرگیشان بر مفاهیم آموزشی. از نگاهی فراگیر می‌توان مباحث کتاب را در چهار بخش بنیادین گنجانند:

– **متون فارسی:** حاشیه‌هایی بر متن‌های زبانی و ادبی کتاب فارسی است که در آن، به‌ویژه بر واژه‌شناسی تأکید گذاشته‌ایم؛ به‌گونه‌ای که دانش‌آموزان بر معنای واژه‌ها درنگ کنند و در پیوندهای معنایی واژه‌ها بیندیشند و بتوانند معنای واژه‌های ناآشنا را از بافت جمله و متن کمابیش دریابند. بخش «متون فارسی» با درس‌های کتاب فارسی پیوند مستقیم دارد و مطالب مربوط به آن، پیش از دیگر بخش‌ها و در آغاز هر درس، روان‌خوانی، شعرخوانی یا حکایت جای گرفته‌اند و بنابراین نشانواره ویژه‌ای ندارند.

قسمت‌هایی از آن، دنباله یا تکمله‌ای بر مباحث کتاب فارسی است و چند قسمت نیز آموزش برخی مفاهیم بنیادین دستوری را پی می‌گیرد و با نمونه‌ها و تمرین‌های گوناگون، می‌کوشد تا شناختی مفهومی‌تر و دقیق‌تر از دستور زبان در ذهن دانش‌آموزان صورت بندد.

در قالب داستانی هفت قسمتی تدوین شده و قهرمان داستان، دانش‌آموزی دلبسته شعر و ادبیات است که با املا میانه‌ای ندارد و پیچیدگی‌های املا را منطقی نمی‌داند. هدف، آن بوده است که در فراز و فرود ماجراهای داستان، دانش‌آموزان با شخصیت اصلی هم‌ذات‌پنداری کنند و همگام با او رفته‌رفته به ضرورت درست‌نویسی خط فارسی پی برند و واقع‌بینانه دشواری‌های املایی را پشت سر گذارند.

بر اساس کتاب «نگارش» فراهم آمده و به صورت جداگانه به کتاب حاضر پیوست شده است. رویکرد بخش نگارش فارسی، زمینه‌سازی برای گام نهادن دانش‌آموزان استعداد‌های درخشان به گستره نگارش خلاقانه است.

بخش‌های بنیادین یادشده، از زیربخش‌های مشترکی برخوردارند و تمرین‌هایی گوناگون را دربرمی‌گیرند تا به جاقافتادگی و غنای بخش‌های آموزشی یاری رسانند.

که دانش‌آموز را به جست‌وجو در متن پرسش، متن‌های کتاب درسی و جز آن فرامی‌خواند.

که نیازی به جست‌وجو ندارد و پاسخ‌های نوشتاری دانش‌آموز را می‌طلبد؛ خواه به کوتاهی یک واژه باشد، خواه به قامت یک متن.

که دانش‌آموز را به ژرف‌اندیشی وامی‌دارد و نظر او را جویا می‌شود تا به فراخور فهم و برداشت و شم خود پاسخ بدهد.

که بر دانسته‌های سودمند زبانی- ادبی دانش‌آموز می‌افزاید.

بخش‌ها و زیربخش‌های یاد شده، در کتاب حاضر ارزش و جایگاه یکسان دارند و در روند تدریس و ارزیابی، حذف هیچ‌یک روا نیست.

از آنجا که آموزش علمی و اثربخش زبان و ادبیات فارسی، جز با کاربرد روش‌های «جذاب» و «خلاق» امکان‌پذیر نیست، چند نکته را - که خود در حکم تکمله‌ای است بر محتوای تکمیلی - کوتاه و گذرا خاطر نشان می‌کنیم و تفصیلش را به زمانی دیگر وامی‌گذاریم:

۱- در فرآیند یاددهی - یادگیری می‌باید اغلب حرکت از «نمونه» به «تعریف» را پیش چشم داشت، نه بر عکس. این روش که می‌توان از آن به حرکت از «مصدق» به «مفهوم» نیز تعبیر کرد، اجمالاً بدین معناست که دبیر مفهوم آموزشی را در کالبد نمونه‌های سنجیده و از پیش‌اندیشیده مندرج کند و دانش‌آموزان را - بی‌اشاره به عنوان و مبحث درس - گام‌به‌گام به بررسی نمونه‌ها وادارد تا خود با راهنمایی دبیر مفهوم را از میان مصداق‌ها استنباط کنند و در آخرین مرحله با اصطلاح تازه آشنا شوند.

۲- سر و کار داشتن با دانش‌آموزان مستعد نباید سبب شود که شتابزده و نسنجیده به «پیش‌آموزی» و «بیش‌آموزی» گرفتار آییم. بی‌گمان ژرفا بخشیدن به مباحث کتاب درسی، بر طرح زودهنگام مباحثی که دانش‌آموزان در سال‌های بعد خواهند آموخت، برتری دارد. بر آموخته‌های دانش‌آموزان هر دم افزودن و ذهن آنان را پیاپی با مفاهیم آموزشی تازه انباشتن نیز، سودی در پی ندارد. این‌که مباحث دستوری دبیرستان را یکسره در جزوه‌ای خلاصه و دسته‌بندی کنیم و در دسترس دانش‌آموز سال هفتم بگذاریم یا همه را در چند جلسه فشرده به او بگوییم و ببنداریم به یاری استعداد ویژه‌اش جملگی را فراگرفته، دچار ساده‌اندیشی و نقض غرض شده‌ایم. همچنان‌که اگر برای مثال چند باب از گلستان یا داستان‌هایی از شاهنامه را به عنوان متن درسی بر کتاب پیوست کنیم و دانش‌آموزان را واداریم تا واژه‌ها و ساختارهای کهن نحوی این متون را اکنون فراگیرند و آزمون دهند، نه تنها آنان را با این نابه‌جایی آموزشی از درک و دریافت درست متن، بلکه از التذاذ ادبی هم محروم کرده‌ایم. اصرارِ مهارناپذیرِ برخی دبیران بر آموزش بسیاری از آرایه‌های ادبی ریز و درشت، از همین مقوله است.

۳- یکی از پیامدهای پیش‌آموزی و بیش‌آموزی بی‌حساب، «اصطلاح‌بارگی» است. شتابزدگی در فرایند آموزش سبب می‌شود که یاددهی مفهوم درسی بی‌آنکه به تدریج و به یاری مثال‌ها صورت پذیرد، تنها با طرح اصطلاح و تعریفی سردستی از آن انجام گیرد و ذهن دانش‌آموز را انبوهی از اصطلاحات بینبارد؛ بی‌آنکه با شناختی درخور همراه شود.

(کم نیستند دانش‌آموزانی که اصطلاحاتی از قبیل صفت مفعولی، ماضی ابعاد، اضافه استعاری، صفت فاعلی مرکب مرخم را می‌دانند؛ اما با مفهوم این اصطلاحات، پاک بیگانه‌اند.)

۴- تعیین «تحقیق ادبی» برای دانش‌آموزان به عنوان فعالیت فراتر از کتاب درسی غالباً نتیجه مطلوبی به بار

نمی‌آورد. اگر از دانش‌آموز بخواهیم دربارهٔ «پروین اعتصامی» یا «نیما یوشیج» یا موضوع‌های کلی مشابه تحقیقی ارائه کند، او را به سوی یک جست‌وجوی چند دقیقه‌ای اینترنتی سوق داده‌ایم که محصول چاپ‌گرفته‌اش در قالب طلق و شیرازه‌ای به ما تحویل می‌شود. بدین ترتیب مفهوم تحقیق یا پژوهش، از بنیاد در ذهن دانش‌آموزان این چنین ساده و پیش‌پاافتاده صورت‌بندی می‌شود. گمان می‌کنیم تحقیق در معنای راستین، جز با آموزش «روش تحقیق» و راهنمایی و همراهی دبیر در همهٔ مراحل و گزینش موضوعی محدود و نوآیین ناممکن باشد.

۵- بیشتر دانش‌آموزان دبیرستانی از حفظ چهار شعری که در کتاب‌های کنونی ادبیات فارسی با عنوان «حفظ کنیم» مشخص شده است، گلایه دارند. این از آنجاست که در کتاب‌های فارسی پیش از آن، مقولهٔ به‌یادسپاری شعر نادیده گرفته شده است. بر خورداری نام‌آورانی چون استاد بدیع‌الزمان فروزانفر، دکتر محمود حسابی و علامه محمدتقی جعفری از حافظهٔ نیرومند شعری، نشان از پیوند هوش و حافظه دارد و تشویق دانش‌آموزان را به ازبرکردن شعر الزام‌آور می‌کند (بهره‌گیری از جذّابیت شگفت وزن شعر برای دانش‌آموزان - البته با پرهیز از طرح‌های پیچیده و عجالتاً نالازم افاعیل عروضی - برای مثال، آن‌گونه که در داستان بخش املائی فارسی بدان اشارت رفته است، می‌تواند در درست‌خوانی و یادسپاری آسان شعر مؤثر افتد و در فهم معنا نیز یاریگر باشد).

۶- آموزش خلاقانه، جز با ارزیابی خلاقانه به ثمر نمی‌رسد. دانش‌آموزان تیزهوش را نمی‌توان همواره با پرسش‌های قالبی و تکراری و متعارف‌سنجید. گنجاندن دست‌کم یکی دو پرسش بدیع در آزمون‌ها هم بر جذّابیت آن می‌افزاید، هم خلاقیت دانش‌آموز را برمی‌انگیزد. ارجح آزمون ادبیات به آن نیست که یکسره جلوه‌گاه پرسش از تعدادی معنای لغت و نام اثر و سدهٔ زندگی چند شاعر و نویسنده باشد.

آنچه در این مجموعه گرد آمده است، بخشی از دستاورد سال‌ها تدریس نویسندگان در مدارس راهنمایی سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان است. بی‌گمان نقد و نظر همکاران ارجمند - که برخاسته از تجارب ارزشمندشان در عرصهٔ تعامل با دانش‌آموزان نخبهٔ این سرزمین است - می‌تواند در برطرف‌سازی کاستی‌های این کتاب و غنای محتوای آن کارساز و راهگشا باشد. از این رو از یکایک دبیران گرانمایه درخواست داریم دیدگاه‌های نقادانهٔ خود را از نویسندگان دریغ نورزند.

ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید

هم مگر پیش نهاد لطف شما گامی چند

فهرست

ستایش: یاد تو..... ۱

فصل اول: زیبایی آفرینش

درس اول: زنگ آفرینش ۴
حکایت: اندرز پدر ۸
املاى فارسى: داستان سیاوش (۱) ۱۰
درس دوم: چشمه معرفت ۱۴
روان خوانی: کژال ۲۰

فصل دوم: شکفتن

درس سوم: نسل آینده‌ساز ۲۱
شعرخوانی: راز شکوفایی ۲۲
املاى فارسى: داستان سیاوش (۲) ۲۳
درس چهارم: با بهاری که می‌رسد از راه ۲۷
دستور زبان فارسی ۲۸

پیوست (۱)

درس پنجم: دانستنی: آشنایی با فرهنگستان (۱) ۳۱

فصل سوم: سبک زندگی

درس ششم: قلب کوچکم را به چه کسی بدهم ۳۳
درس هفتم: علم زندگانی ۳۵
حکایت: دعای مادر ۳۹
املاى فارسى: داستان سیاوش (۳) ۴۰
درس هشتم: زندگی همین لحظه‌هاست ۴۵
روان خوانی: سفرنامه اصفهان ۴۷
دانستنی: هوشنگ مرادی کرمانی ۵۰

فصل چهارم: نام‌ها و یادها

درس نهم: نصیحت امام (ره) ۵۵
درس دهم: کلاس ادبیات ۵۷
شعرخوانی: گل و گل ۶۱
دانستنی: فرهنگ بزرگ سخن (۱) ۶۳
درس یازدهم: عهد و پیمان ۶۵

۶۶ دستور زبان فارسی
۷۲ املای فارسی: داستان سیاوش (۴)

فصل پنجم: اسلام و انقلاب اسلامی

۷۹ درس دوازدهم: خدمات متقابل اسلام و ایران
۸۱ شعرخوانی: رستگاری
۸۳ دانستنی: فرهنگ بزرگ سخن (۲)
۸۶ درس سیزدهم: اسوه نیکو
۸۹ حکایت: چراغ
۹۰ املای فارسی: داستان سیاوش (۵)
۹۴ درس چهاردهم: امام خمینی (ره)
۹۸ روان‌خوانی: مرخصی
۱۰۰ دانستنی: رفاقت به سبک تانک

پیوست (۲)

۱۰۵ درس پانزدهم: دستور زبان فارسی
۱۰۷ املای فارسی: داستان سیاوش (۶)
۱۱۵ دستور زبان فارسی
۱۲۰ روان‌خوانی: چرا زبان فارسی را دوست دارم؟
۱۲۳ دانستنی: آشنایی با فرهنگستان (۲)

فصل ششم: ادبیات جهان

۱۲۵ درس شانزدهم: آدم آهنی و شاپرک
۱۲۷ درس هفدهم: ما می‌توانیم
۱۳۰ روان‌خوانی: پیر دانا
۱۳۲ املای فارسی: داستان سیاوش (۷)

۱۳۷ نیایش
-----	-------------

نگارش فارسی

۱۴۱ ۱- سفر اکتشافی
۱۴۴ ۲- طبقه‌بندی با شبکه موضوعی
۱۴۸ ۳- مناظره
۱۵۴ ۴- ذهن پرسشگر

۱۵۸ کتابنامه
-----	----------------